

foto Renske Schulting

Daar komen de rupsen weer!

Het seizoen van de eikenprocessierups begint weer. Vanaf april tot en met juli zullen weer veel bomen in Zuid- en Midden-Nederland bedekt zijn met de rupsen van deze nachtvlinder. De afgelopen jaren is er al de nodige discussie geweest over de beste bestrijdingsmethode van deze rups: is deze wel te bestrijden of is het beter om maar niets te doen? Welke middelen zijn het beste? En hoe zit het nu eigenlijk met de werkelijke gezondheidsklachten?

— Geert van Duinhoven

Sinds 1990 heeft Nederland te maken met rupsen van de eikenprocessievlinder. Op veel eikenbomen in Zuid- en Midden-Nederland zijn ze in mei, juni en juli te vinden. Eikenbomen met eikenprocessierupsen zijn te herkennen aan de specifieke nesten: dichte spinsels van vervellingshuidjes, uitwerpselen en brandharen. 's Nachts gaan de eikenprocessierupsen in optocht (in processie) op zoek naar voedsel (eikenbladeren). De eikenprocessierups kan in sommige gebieden leiden tot een plaag. In plaaggebieden bestaat de overlast uit gezondheidsklachten die ontstaan door de brandharen van de rups en in sommige gevallen uit verminderde vitaliteit van aangetaste bomen door kaalvraat. De soort heeft zich definitief gevestigd ten zuiden van de grote rivieren, en is bezig aan een opmars naar het noorden in de provincies Gelderland, Overijssel en Utrecht.

Huid, ogen en longen

Juist de constatering dat de rups aan een opmars naar het noorden bezig is, was voor een aantal instanties reden om de ontwikkelingen extra goed in de gaten te houden. Zeker in 2004 was het verspreidingsgebied flink groter geworden en mede naar aanleiding daarvan is begin 2005 een interprovinciale expertgroep 'Eikenprocessierups' opgericht. Deze groep heeft verschillende activiteiten georganiseerd zoals het ontwikkelen van een leidraad voor beheerders, monitoring, een publiekscampagne, een digitaal monitoringssysteem, beheerkaarten waar beschermde vlindersoorten voorkomen en het organiseren van diverse bijeenkomsten voor beheerders. Uitgangspunt voor de experts is dat de eikenprocessierups wel degelijk veel hinder veroorzaakt. Henk Jans, voorzitter van de interprovinciale expertgroep en werkzaam bij het Bureau Medische Milieukunde GGD'en Brabant/Zeeland in Breda: "Uit onderzoek blijkt dat er een heel duidelijke relatie ligt tussen het aantal klachten dat geregistreerd wordt en het aantal rupsen dat wordt gesignaleerd. Huid, ogen en de bovenste luchtwegen raken geïrriteerd door de brandharen van de rups. Zelfs kan er in uitzonderlijke gevallen neurologische uitval optreden als gevolg van de brandharen. Dat lijkt me voldoende reden om het probleem serieus te nemen. Bovendien is het van belang om te weten dat niet alleen de rupsen het probleem veroorzaken maar dat de oude brandharen die achter blijven, net zo goed nog irriterend kunnen zijn."

Minder rupsen op meer plaatsen

De expertgroep heeft gekeken hoe de rups zich in 2005 heeft ontwikkeld. Dat is onder andere gedaan aan de hand van 400 vragenlijsten die zijn verstuurd naar gemeenten, provincies, Rijkswaterstaat en Staatsbosbeheer in Noord-Brabant, Limburg, Gelderland, Utrecht en delen van Overijssel, Zuid-Holland, Noord-Holland en Zeeland. 182 instanties hebben gereageerd. 74% van de respondenten heeft de eikenprocessierups aangetroffen binnen haar beheergebied. In de provincies Noord-Brabant en Gelderland ligt dit percentage met respectievelijk 94% en 85% aanzienlijk hoger. Het percentage bomen binnen het beheergebied dat besmet was, is

afgenomen. Veertig procent van de respondenten gaf aan dat meer dan twintig procent van eikenbomen in 2005 besmet was, tegenover vijftig procent in 2005. Uitzondering hierop vormt de provincie Limburg waar maar liefst tweederde van de respondenten aangaf dat meer dan twintig procent van de bomen in 2005 was besmet. Veertig procent van de respondenten geeft dan ook aan dat de omvang van de problematiek ten opzichte van 2004 is afgenomen. Desalniettemin is het verspreidingsgebied wel toegenomen: vijftien procent van de respondenten heeft in 2005 voor het eerst met de eikenprocessierups te maken gekregen. In alle windrichtingen is het verspreidingsgebied toegenomen. Dit betekent dat inmiddels in acht provincies de eikenprocessierups in meer of mindere mate voorkomt.

Maatwerk

De vraag is net als de afgelopen jaren, wat het beste is om te doen. Er is inmiddels een aantal methoden in zwang om de rups te bestrijden. Bijna de helft van de respondenten past biologische bestrijding toe, maar meer dan de helft van de instanties gebruikt daarnaast of uitsluitend ook branden. Bestrijden van de rups door ze weg te zuigen, wordt steeds minder toegepast (32% in 2005 ten opzichte van 51% in 2004). Daarnaast wordt chemische bestrijding net als in 2004 nog steeds door tien procent van de respondenten toegepast. Volgens Henk Jans is het zaak om de komende tijd vooral ook de nodige aandacht te besteden aan voorlichting over het bestrijden. Dan gaat het wat hem betreft onder andere over het juiste tijdstip van bestrijden. Jans: "Uit onderzoek van de Plantenziektenkundige dienst blijkt dat het aanwezig zijn van eitjes niet altijd betekent dat op die boom de rupsen straks

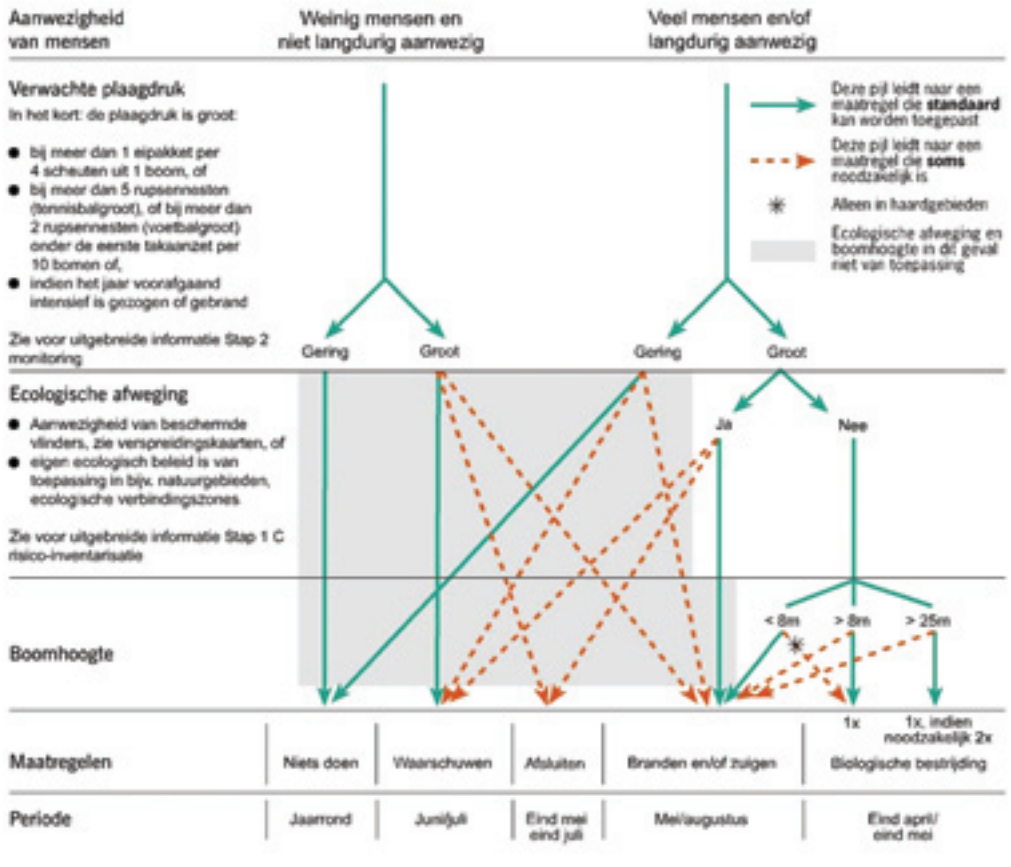
Eikenprocessierups

De eikenprocessierups is de larve van een nachtvlinder die zijn eitjes bij voorkeur legt in de bovenste kroonhelft van eiken. De eikenprocessierups heeft per jaar één cyclus. De eitjes overwinteren. Vanaf begin april komen de oranje rupsen uit de eitjes te voorschijn. Na de derde vervelling krijgen de rupsen de kenmerkende brandharen. Dit is tussen half mei en half juli. In juli zijn de rupsen volgroeid. De kleur verandert dan in grijsgraauw met lichtgekleurde zijden. Vervolgens verpoppen ze zich tot vlinders. Vrouwtjesvlinders verplaatsen zich over een afstand van 5 - 20 km. Het is echter bekend dat veel vrouwtjes hun eieren afzetten in de directe omgeving van de plek waar ze uit de pop gekropen zijn. Mannetjesvlinders kunnen zich over nog grotere afstanden verplaatsen.

De rugzijde van de volgroeide rupsen is blauwgrijs en de buikzijde groengrijs. De kop is zwartbruin. Het lichaam van de rups is bedekt met lange witte haren. Op de rugzijde heeft de rups enkele segmenten met honderdduizenden korte, zeer gemakkelijk loslatende brandharen. Dit zijn nauwelijks met het oog waarneembare microharen. De volgroeide rupsen kunnen een lengte bereiken van ca. 3 cm. De rupsen leven altijd in groepen.

Beslisboom beheersing eikenprocessierups

ook zullen zitten. Die relatie is er niet altijd. Omgekeerd geldt dat dus ook: geen eipakketten betekent niet automatisch ook dat er geen rupsen zullen komen. Dat betekent dus dat beheerders heel nauwkeurig in de gaten moeten houden hoe de ontwikkelingen zijn en dat ze op het goede moment ingrijpen.”

“Daarnaast is het bij het toepassen van het biologische middel van belang, dat het vooral niet te vroeg wordt gebruikt. Gebruik je het namelijk te vroeg, dat wil zeggen voordat de eitjes zijn uitgekomen, dan zit het middel weliswaar op de bladeren maar dan komen er dus geen rupsen op af. Na een paar dagen is het middel uitgewerkt en als de rupsen dan pas uitkomen, is alles voor niets geweest. Ons advies is dus om vooral maatwerk te leveren: kijk goed naar wat er gebeurt en beoordeel in elk individueel geval wat de beste oplossing is.”

Niet chemisch bestrijden

De beste oplossing is wat de interprovinciale expertgroep betreft in ieder geval niet het chemisch bestrijden van de rupsen. Tien procent van de respondenten uit de enquête gebruikte die methode nog steeds maar volgens de experts is die methode niet te prefereren omdat het met de eikenprocessierups ook alle andere dieren doodt. En dus ook de eventuele natuurlijke vijanden.

Wat die natuurlijke vijanden betreft is er goed nieuws te melden, want de laatste jaren neemt de populatie eikenprocessierups duidelijk af in de bossen. Daar zijn blijkbaar natuurlijke vijanden actief die de populatie in toom kunnen houden. Of die natuurlijke vijanden ook bij solitaire bomen op termijn succesvol zullen zijn, betwijfelt Jans. Daar is in ieder geval nu nog helemaal niets van te zien. “Wel zijn er inmiddels onderzoeken gestart om met behulp van synthetische sekslokstoffen te proberen er voor te zorgen dat de vlinder geen seksueel contact hebben en er dus ook geen nakomelingen komen. Verder zullen de bestrijders het voorlopig toch moeten doen met de middelen die momenteel voorhanden zijn.”

Controle

De inspectie van het ministerie van VROM, regio's Zuid en Oost zullen dit jaar een aantal controles gaan uitvoeren op de manier waarop mensen spuiten tegen de eikenprocessierups. Volgens Frans Verputten van de VROM-inspectie is de directe aanleiding daarvoor een paar in-

cidenten in 2005. In Noord-Brabant werden op een locatie een dood paard en enkele zieke paarden aangetroffen nadat de bestrijding van de eikenprocessierups had plaatsgevonden. Op een andere locatie werd een dood schaap gevonden, ook na de bestrijding van de rupsen. En een voorbijganger kreeg geïrriteerde ogen in de nabijheid van een spuitlocatie. Verputten: “Toeval of niet? We hebben geen oorzakelijk verband kunnen vaststellen tussen het spuiten en de dode dieren, omdat de dode dieren meteen zijn vernietigd. Hadden de aannemers misschien de verkeerde concentraties gebruikte, gespoten tijdens te harde wind waardoor drift optrad? Was het wellicht te koud?”

“Voor ons is het in ieder geval aanleiding om samen met de Arbeidsinspectie en de Algemene Inspectiedienst controles te gaan uitvoeren. We willen weten welke middelen men gebruikt en hoe men ze gebruikt. Op grond van gegevens van de opdrachtgevers, zullen we onze routes gaan plannen en de aannemers gaan controleren. Als blijkt dat ze de verkeerde middelen gebruiken of toegestane middelen verkeerd gebruiken, kunnen we optreden. Als we geen overtredingen constateren zijn we dik tevreden, omdat we dan geconstateerd hebben dat het spuiten gebeurt conform de afgesproken regels.”◆

Geert van Duinhoven